

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 132 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish.....	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Xakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KLAS- TER TIZIMINI JORIY QILISH JARAYONLARI

Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li

Farg'ona davlat universiteti "Iqtisodiyot va servis"
kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining respublikamizdagi tutgan siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy o'рни borasida so'z boradi. Shuningdek, muallif tomonidan kichik biznes egalariга amaliy moliyaviy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, mexanizm, xususiy tadbirkorlik, klaster, me'yoriy usul.

Abstract: This article talks about the political, social and economic role of personal business and private entrepreneurship in our republic. The author also provides practical financial suggestions for small business owners.

Key words: Small business, mechanism, private entrepreneurship, cluster, normative method.

Аннотация: В данной статье говорится о политической, социальной и экономической роли личного бизнеса и частного предпринимательства в нашей республике. Автор также предоставляет практические финансовые рекомендации для владельцев малого бизнеса.

Ключевые слова: Малый бизнес, механизм, частное предпринимательство, кластер, нормативный метод.

KIRISH

Tadbirkor va ishbilarmonlarning bunyodkorlik harakatlari mamlakatimizda bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'lida olib borilayotgan islohotlarning ajralmas qismi sifatida o'zining ijobiy samarasini bera boshladi. Eng asosiysi, so'nggi yillarda iqtisodiy o'sish sur'atlari barqaror tus oldi. Erkin iqtisodiyotning sinalgan tamoyillariga izchil amal qilinishi natijasida tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi o'рни va ahamiyati oshdi.

O'zbekistonda taraqqiyotning yangi davrida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi o'zining yuqori ko'rsatkichlarini namoyon etmoqda. Mazkur soha mamlakatimiz iqtisodiyotida barqaror rivojlanishni ta'minlash, aholining ish bilan bandligi va daromadlari darajasini oshirish, raqobat muhitini kuchaytirishda faol ishtirok etmoqda. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning hozirgi bosqichi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilganligi bilan alohida ahamiyat kasb etmoqda. Chunki kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish masalasiga davlatimiz iqtisodiy siyosatining strategik vazifasi sifatida qaralmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'tgan asrimizning 90-yillaridan boshlab ishlab chiqarishni hududiy jihatdan tashkil etishning o'ziga xos yangi shakli sifatida klasterlarga alohida e'tibor qaratila boshlandi va mazkur masalalar M. Porterning ilmiy ishlarida nazariy jihatdan asoslab berildi.

Klasterlarni turlicha talqin qilish va klasterlarning turli modellarining mavjudligi klasterga bir-biri bilan o'xshash jihatlari ko'p bo'lgan turli xil ta'riflarni keltirib chiqargan. Masalan, I. Goretov agrosanoat klasterini "qo'shilgan qiymat yaratishning texnologik zanjiriga kiruvchi va agrosanoat majmuining turli sohalarini o'z ichiga oluvchi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi asosida tashkil etilgan, innovatsion yo'naltirilgan va tarmoqli tashkillashtirish elementlariga ega hududiy-lokal integratsion tuzilma" sifatida ta'riflaydi¹.

V. Kundius va N. Golovinlar esa agrosanoat klasterini "innovatsion faoliyatni faollashtirish va mahsulot raqobatbardoshligini oshirish maqsadida savdo-ishlab chiqarish faoliyati bilan o'zaro bog'liq bo'lgan va ma'lum

1 Michael Porter. Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, November-December, 1998. p. 78.

bir hududda joylashgan korxona va tashkilotlarning o'zaro uyg'unligi" sifatida talqin qiladilar². Umuman olganda, bugungi kunda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sotish – agrosanoat majmuidagi eng dolzarb muammolardan biridir. Agrosanoat majmuida kalasterlarni tashkil etish masalalari mamlakatimiz iqtisodchi olimlari tomonidan ham chuqur o'rganilgan. Xususan, O'zbekistonda klasterlarni tashkil etishning nazariy-uslubiy jihatlari va tashkiliy masalalari A. Bekmuradov, N. Yo'ldoshev, M. Boltabayev, Sh. Madjidov, D. Mirzaxalilova, D. Kurbanova, G. Zaxidov kabilar tomonidan atroflicha yoritib berilgan³.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida mavzu bo'yicha statistik ma'lumotlar va nazariyalarni o'rganishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo'llanildi. Tahlil davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlaridan foydalanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Jamiatimizda samarali va barqaror iqtisodiyotni ta'minlash borasida amalga oshirib kelinayotgan islohotlar bugungi kunda o'zining natijalarini namoyon etmoqda. Jumladan, qisqa muddatda iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlarni shakllantirish, aholi daromadlarining ko'payishini ta'minlash, unumdor tashqi savdo va investitsiya jarayonlarini kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasini barqaror rivojlantirish, bank-moliya tizimi faoliyatini mustahkamlashda ahamiyatli yutuqlar qo'lga kiritilmoqda.

O'zbekiston Respublikasini 2017–2021-yillarda rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "milliy iqtisodiyotning mutanosibligi va barqarorligini ta'minlash, uning tarkibida sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ulushini ko'paytirish hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qat'iy oldini olish"⁴ muhim yo'nalishlardan biri sifatida belgilab berildi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga soliq, bojxona, tashqi iqtisodiy faoliyat va boshqa sohalarida turli imtiyozlar berish orqali ularning har tomonlama rivojlanishiga imkoniyatlar yaratilmoqda.

Ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, yer va suv munosabatlarini takomillashtirish, qulay agrobiznes muhitini va yuqori qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish, kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash, sohaga bozor mexanizmlarini, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, shuningdek, ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanish hamda kadrlar salohiyatini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan Strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"⁵ PF-5853-son Farmoni qabul qilindi. Unda quyidagilar Strategiyani amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlari etib belgilandi:

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligining asosiy ko'rsatkichlari⁶

Ko'rsatkichlar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Qishloq xo'jaligi ekinlari ekin may-doni, ming gektar	3474.5	3396.0	3309.4	3396.1	3260.7	x	x
Qishloq xo'jaligi mahsuloti, mlrd. so'm	148199.3	187425.6	216283.1	250250.6	303415.5	347564.4	37760.2
shu jumladan:							
Dehqonchilik	83303.4	98406.4	111904.8	123858.8	152130.4	179853.4	2752.9
Chorvachilik	64895.9	89019.2	104378.3	126391.8	151285.1	167711.0	35007.3

2 Горетов И.Н. Кластерные технологии в управлении АПК // Вестник Чувашского университета. 2009. № 1. С. 390.

3 Головин Н.А. Концептуальные положения управления интеграционными процессами в межотраслевых продуктовых подкомплексах АПК // Вестник Удмуртского университета. 2012. № 2 (Вып. 4). С. 21.

4 Захидов Г.Э. "Узбекистон энгил саноатида ишлаб чиқаришни кластер усулида ташкил этиш ва бошқариш самарадорлиги" иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент-2017 йил.

5 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 2017-yil 7-fevral, PF-4947-son. – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2017- y., 6-son, 70-modda.

6 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida", 23.10.2019-yil, PF-5853-son. <https://lex.uz/ru/docs/4567334>

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishning o'sish sur'ati, o'tgan yilga nisbatan foizda	101.0	100.2	103.3	102.7	103.9	103.6	103.2
shu jumladan:							
Dehqonchilik	98.2	95.8	104.8	103.2	104.3	103.8	97.7
Chorvachilik	104.1	105.7	101.6	102.1	103.5	103.4	103.6

- oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligini ta'minlash, yaxshilash, talab etiladigan miqdordagi oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirishni nazarda tutuvchi oziq-ovqat xavfsizligi davlat siyosatini ishlab chiqish va joriy etish;
- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xarid qilish va sotishda bozor tamoyillarini keng joriy etish, sifat nazorati infratuzilmasini rivojlantirish, eksportni rag'batlantirish, maqsadli xalqaro bozorlarda raqobatbardosh, yuqori qo'shilgan qiymatli qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tovarlari ishlab chiqarishni nazarda tutuvchi qulay agrobiznes muhitini va qo'shilgan qiymat zanjirini yaratish;
- qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tarmog'ini modernizatsiyalash, diversifikatsiya qilish va barqaror o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun xususiy investitsiya kapitali oqimini ko'paytirishni nazarda tutuvchi sohada davlat ishtirokini kamaytirish va investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish mexanizmlarini joriy qilish;

2-jadval. Mamlakatimiz makroiqtisodiy ko'rsatkichlari tizimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi⁷.

Ko'rsatkichlar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
YalM	61.9	64.6	66.8	65.3	62.4	56.0	55.7	54.9	51.8	43.7
Sanoat	36.8	40.6	45.3	41.2	37.4	25.8	27.9	27.0	25.9	28.4
Qurilish	69.5	66.7	66.9	64.8	73.2	75.8	72.5	72.4	71.6	76.6
Bandlik	77.6	77.9	78.2	78.0	76.3	76.2	74.5	74.4	74.4	-
Eksport	27.0	27.0	26.0	22.0	27.2	27.0	20.5	22.3	29.5	25.3
Import	45.4	44.5	46.8	53.6	56.2	61.6	51.7	48.7	49.4	48.4

Shu bilan bir vaqtda, biz amalga oshirgan tadqiqotlar ko'rsatishicha, oila instituti tadbirkorlikni rivojlantirish uchun oilalar salohiyati unga to'liq jalb etilmagani aniqlandi. Oilalardagi mehnat resurslari, bilimga ega mutaxassislar, turli sohalarida vaqtinchalik bandlik va shu kabi boshqa oila aktivlari hali yakka tadbirkorlik, uy mehnati yoki oilaviy korxonalar tashkil etishda to'liq foydalanilmayapti.

Shu nuqtayi nazardan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.06.2018-yildagi "Har bir oila-tadbirkor" dasturini amalga oshirish to'g'risida"gi PQ-3777-son⁸ qarori muhim ahamiyatga ega bo'lib, u oilaviy tadbirkorlik salohiyatini iqtisodiy o'sish va aholi bandligini ta'minlashga jalb etishda yangi bosqichni boshlab berdi. Mazkur qarorda belgilab berilgan o'ta dolzarb, shu bilan bir qatorda, yuqori ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan vazifalarni hal etish yangicha yondashuvlarni talab qiladi. Shunday yondashuvlardan biri mahalla instituti hududida oila tadbirkorligini rivojlantirish va uning salohiyatini oshirishda klaster mexanizmini joriy etish

⁷ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>

⁸ lex.uz/docs/3772869

hisoblanadi. “Har bir oila – tadbirkor” dasturining asosiy yo‘nalishlarining 5-qismida “qishloq va mahallalarning ixtisoslashuvini (hunarmandchilik, tikuvchilik, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ayrim turlarini yetishtirish, ixcham issiqxonalar tashkil qilish va boshqalar) hisobga olgan holda mazkur sohada ijobiy natijalarga erishgan ishbilarmonlik tajribasiga ega tadbirkorlarni mahallalarda yangi biznes faoliyati bilan shug‘ullanishni boshlagan oilalarga birlashtirish – mini klasterlar tashkil etish” vazifasi belgilangan.

3-jadval. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy ko‘rsatkichlari hajmi⁹.

Ko‘rsatkichlar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sanoat (mlrd.so‘m)	61367.8	87962.0	83344.2	103020.8	121719.2	142611.7	37219.5
Qurilish (mlrd.so‘m)	22469.4	37451.7	53960.9	63866.6	77762.0	93620.8	21124.8
Bandlik (ming kishi)	10541.5	10128.8	10318.9	9865.7	10070.7	10222.9	-
Eksport (mln.AQSH.dol)	2759.3	3810.8	4714.8	3100.9	3711.2	5696.2	1440.8
Import (mln.AQSH.dol)	7511.9	10916.2	14972.2	10943.3	12389.0	15154.1	4396.6
Savdo (mlrd.so‘m)	92973.0	114896.4	138920.7	164106.1	204787.4	253573.4	48867.2
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi (mlrd.so‘m)	152010.5	191759.2	219466.9	253238.2	307280.2	347222.0	38829.7
Xizmatlar (mlrd.so‘m)	69212.7	84433.4	103106.6	114052.7	144812.7	173157.7	45241.3
Yuk tashish (mln.tonna)	548.8	611.7	641.0	638.9	678.9	588.1	113.0
Yuk aylanmasi (mln.tonna-km)	10444.4	11657.7	12152.3	12304.6	13108.1	14394.9	2383.1
Yo‘lovchi tashish (mln.yo‘lovchi)	5037.5	5242.6	5345.0	4904.8	5237.6	5606.0	1303.8
Yo‘lovchi aylanmasi (mln.pass.km)	111435.0	115335.2	117412.7	107766.7	114681.5	123882.5	28224.4

O‘zbekistonda klaster nazariyasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda klaster ishtirokchilari bir hudud doirasida to‘planuvchi klaster korxonalaridan tashkil etilishiga e‘tibor qaratishgan. Mahalla institutining klaster mexanizmini joriy etishga quyidagilar asos bo‘lib hisoblanadi:

1. Mahallalarda oilaviy tadbirkorlik orqali daromad topish, ish bilan band bo‘lish istagida bo‘lgan aholiga amaliy yordam ko‘rsatish.

2. Mahalla aholisini oilaviy tadbirkorlikni tashkil etish va yuritish bilan bog‘liq turli darajadagi muammolarning mavjudligi.

3. Mahalla aholisini oilaviy tadbirkorlikka faol da‘vat etuvchi va qo‘llab-quvvatlovchi boshqarish tuzilmasi va mexanizmi deyarli ishlamasligi.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Har bir oila – tadbirkor” dasturini amalga oshirish to‘g‘risida”gi Qarori bilan ishbilarmonlik tajribasiga ega tadbirkorlarni mahallalarda yangi biznes faoliyati bilan shug‘ullanishni boshlagan oilalarga birlashtirish – kichik klaster tashkil etish vazifasi belgilab qo‘yilganligi.

Oilaviy tadbirkorlik klasteri alohida hududda (tuman, shahar) joylashgan mahalla fuqarolar yig‘ini (MFY) yoki qishloq fuqarolar yig‘ini (QFY) negizida tashkil etiladi. Mahallada yashovchi oilalar (yoki qishloq fuqarolar yig‘inida yashovchilar), ularning guruhlar klasterda yakka tadbirkorlik, uy mehnati yoki oilaviy korxona faoliyatini yurituvchi shaxslar sifatida asosiy bo‘g‘in bo‘lib ishtirok etadi. Mahalla instituti tarkibiga kiruvchi tad-

9 <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>

birkorlik faoliyatini rivojlantirishga ko'maklashish bo'yicha maslahat markazi (jamoatchilik tuzilmasi) klasterga kiruvchi barcha tomonlar ishlarini muvofiqlashtiruvchi va ishlab chiqarish (xizmatlar ko'rsatish) kooperatsiyasini tashkil qilish hamda yakka tadbirkorlarga ko'mak berish va maslahat yordami ko'rsatish vazifalarini bajaradi. Bu tashkilotlar yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan klaster ichida kooperatsiya asosida yoki yakka holda mahsulotlar ishlab chiqaruvchi (xizmatlar ko'rsatuvchi) oilaviy korxonalarni tashkil etish, yakka tadbirkorlar va hunarmandlarni birlashtirish imkoniyatini yaratadi (1-rasm).

1-rasm. Mahalla oilaviy tadbirkorlik klasteri tarkibiy tuzilishi¹⁰.

Mahallada oilaviy tadbirkorlik faoliyati klasterining asosiy vazifalari sifatida quyidagilar belgilanishi mumkin:

- mahallada oilaviy tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va uni yuritish ishtiyoqida bo'lganlar ro'yxatini tuzish hamda istiqbolda mahallada ushbu faoliyat turlarini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash;
- mahalla yoki tuman hududidan oilaviy korxonalarga yer ajratib berish va ulardan maqsadli foydalanish, yangi ish joylarini barpo etish jarayonlarini tahlil qilib berish;
- mahalla hududida oilaviy korxonalar ochish, yakka tadbirkorlik, kasanachilik, hunarmandchilik faoliyatini tashkil etish bo'yicha loyihalarni asoslash, samaradorligini baholash va ularga kredit mablag'lari olishda amaliy yordam berish;
- shahar, tuman hokimliklari, davlat va nodavlat tashkilotlar, shuningdek, "Har bir oila – tadbirkor" dasturini amalga oshirish ishlarini muvofiqlashtirish bo'yicha hududiy ishchi guruhlar bilan o'zaro aloqada bo'lish hamda yuzaga kelgan muammolarni hamkorlikda hal etish va boshqalar.

Klaster instituti faoliyatini boshqarish xarajatlarini unga kiruvchi oilaviy tadbirkorlik subyektlari ajratmalari (klaster ustavida ko'rsatilgan hajmda), xayriya pullari, xorijiy hamkorlar mablag'lari va boshqalar hisobidan qoplash mumkin.

Yuqoridagi fikrlar va taklifni amalga oshirish yuzasidan quyidagilarni xulosa sifatida keltirish mumkin:

1. Oilaviy biznes korxonalarini o'zaro kooperatsiya aloqalarining muhim jihatlaridan biri – bu oilaviy tadbirkorlik shakllari, turlari va boshqa belgilariga qarab tavsiflash (guruhlariga bo'lish) hisoblanadi. Bu kooperatsiyaga asoslangan o'zaro iqtisodiy aloqalarni kengaytirish, kooperatsiyaning yangicha yo'llarini topishga keng imkoniyatlar beradi.

2. O'zaro aloqador oilaviy biznesning aniq bir faoliyat sohasiga tegishliligi bo'yicha oilaviy korxonalar ishlab chiqarish – xo'jalik yuritish tuzilmalari (turli korxonalar); boshqaruv va tartibga solish tuzilmalari (soliq organlari, mahalliy hokimiyatlar va shu kabilar); moliya-kredit tuzilmalari (banklar, kredit tashkilotlari) bilan o'zaro aloqalarini ko'rib chiqish mumkin.

3. Oilaviy tadbirkorlik korxonalarining o'zaro aloqa shakllarining miqyoslari va o'lchamlari bo'yicha kichik korxonalar yoki yirik korxonalar bilan yoki kattaligi o'zi bilan barobar kichik tuzilmalar bilan o'zaro aloqa qilishlari mumkin.

¹⁰ Berkinov B., Abduraximova Y. Mahalla hududida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun kichik klasteri tashkil etish bosqichlari. "Qishloq xo'jaligida klaster tizimini rivojlantirish: tajribalar, natijalar va istiqbolli yo'nalishlar" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami, Buxoro, "Durdona" nashriyoti 2019, 58-64 b.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Oilaviy tadbirkorlikning o'zaro aloqalarining kelib chiqishi yaqinlik (uzviylik) darajasi bo'yicha kichik korxonalar, yirik ishlab chiqarish tuzilmasi negizida yoki boshqa kichik korxona tomonidan tashkil etilishi mumkin. Bu yerda turdosh obyektlar (masalan, sho'ba yoki ona korxonalar) haqida so'z bormoqda. Bunda korxonalarning o'zakli o'zaro aloqalari, odatda, nihoyat darajadagi yaqinligi (ayniqsa, yangi oilaviy korxonaning paydo bo'lishining dastlabki bosqichlarida) bilan tavsiflanadi.

Klaster ishtirokchilarning soni va ular orasidagi aloqalarning ko'pligi bo'yicha oilaviy korxona bitta ishlab chiqarish tuzilmasi bilan oddiy ikki tomonlama aloqa qilishi mumkin hamda turlicha kattalikdagi ko'plab obyektlar bilan aloqalarning murakkab tizimi doirasida bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон Стратегияси. – Тошкент: “O'zbekiston” нашриёти, 2021, 464 бет.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2020, (president.uz).
3. Муродова Н.К. Кичик бизнес субъектларининг тadbirkorlik фаоллигини оширишнинг асосий йўналишлари. Иқт.фан.ном. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Т.: 2008. – 21 б.
4. Обидов Р. “Кластер тизимда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш, қайта ишлаш ҳамда сотиш харажатлари ҳисобининг хусусиятлари”// “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. №3, июнь, 2018 йил.
5. <https://mininnovation.uz/ru> – O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligining rasmiy sayti.
6. <https://mineconomy.uz/ru> – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi rasmiy sayti.
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Mel_Ziegler.
8. Markaziy Osiyodagi mintaqaviy integratsiya taqdiri nima bo'ladi? <https://davr24.uz>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

